امریکاي اوښتون

۱۷۰۱-۱۷۹۱

The American Revolution

1701-1791

برتانوي ښکېلاک نه تر خپلواکۍ پورې

ژباړه رشید خاطر

Download from; aghalibrary.com

سریزه

په ولسمه پېړۍ کې د انګلستان او نورو اروپاي هېوادونو خلک د اتلانتک په سمنر پوري وتل او د امريکه په خورو ورو، پراخه، زرخېزه او شتمنو ډاګو يې قبضې واچولې. که د برتانيا خلکو د امريکا(متحده ايالات) شاړې ځمکې رالاندې کړې نو هم دغسي فرانس، اسپانيا او نورو اروپاي هېوادونو د امريکاي وچې نورې ګېرچاپېره سيمې د ولکې لاندې راوستې. د امريکا وچه د اتلانتک سمندر لوېديځې غاړې تا پرته ده او د اروپا نه په زرهاو ميله لرې ده. دا نه چې دا خلک يوازې امريکا تا پورې اوښتي و بلکې ددې نه ډېرو بېرتا او لرې اوېجو تا هم تللي و. افريقه د اروپا په ګاونډ که پراته ده او تګ را تګ ورته ډېر ګران نه دی، د اروپا دا مېړنی خلک د نړۍ هرګوټ تا رسېدلي او تر لرې لرې پورې يې خپل تهذ يب خور کړی دی. د امريکا او افريکا د ځنګلي تهذ يبونو نه واخلې تر هندو کش، تورغر(توره ډاکه) ، هند او د لرې اسيا د تورو ټاپوګانو پورې غځېدلي او دغته تر پېړيو پېړيو پورې مېشت پاتې شوي دي. که تاسو ددې خلکو مقبرو تا لاړشۍ نو اوبه وينۍ چې دا خلک په کومو کومو علاقو کې جنګېدلي او مړه شوي دي. ددې خلکو د جنګونو نه افغانان، پورې راپورې، د هرچا نه ښه خبر دي. دويۍ د خېبر د دنګو دنګو غرونو په سرونو هم جنګېدلي دي او د ملاکنډ او تورغر په ژورو او پرونکو کو درو کې هم.

ددې دومره غېر معمولي بهادرۍ او مړانې شاته يوازې ددې خلکو د مخکې تلو جذبه او شعور و. د افغانو تاريخ هم په خپل وخت د دغسي مړانو نه ډک پروت دی. افغانانو خپل حرکت هاغه وخت شورو کړی و کله چې اروپاي خلک پاتې ملتونه و. دويۍ په ولسمه پېړۍ کې بهر دنيا تا وتلي و. ددې نه ډېر اګاهو تر شپاړسمه پېړۍ پورې هند د افغانانو د ښکېلاک لاندې و. په کال ۱۵۲۵ کې د هند اخري افغان واکمن ابراهيم لودي د مغلو سره په جنګ کې مړ شو او دغسي د افغانانو وړومبۍ امپراتوري تمامه شوه. دا امپراتوري يا د هند واکمني د سل هاو کالو نه د افغانانو سره وه. که د اروپا خلکو په ولسمه پېړۍ کې امپراتورۍ رغولي وې نو افغانانو په پنځلسمه پېړۍ هند ولکه کړی و.خو ددې خبرې دا مانا او مراد نه دی چې ګني افغانان دې بيا داسي کولو تا اوو هڅولی شي، امپراتوري پردی کټ دی، خو خپل ملي ځان خبري اړينه ده. تاريخ پرستي د يو ملت د خيز او ترقی د ټولو نه غټ دښمن دی خو تاريخ هېرول هم نه دي پکار. تاريخ د زدکړې دپاره وي. د پخوا غونډې اوس هم افغانان د ملي جذبې نه سرشاره دي خو دې خبرې تا اړتيا ده چې دا ملي اغونځه د هېواد او ملت د ودانښت او پرمختګ دپاره په کار رااوستلي شي. د افغانانو په تاريخ کې د ملامتيا ټکی نشته خو په نن زمانه کې پسماندګي او جهالت د ملامتيا ټکي ګڼلي کېږي. په دې خبره هم بد ګڼل نه دي پکار چې په تهذ يبي توګه عربان د اسيا د ټولو نه وروستو او پاتې ولس دی او د بده مرغه افغانان د عربو نه هم زيات وروستو پاتې شوی ملت دی داسي اوګڼه چې افغانستان د اسيا په زړه کې يو افريکاي هېواد پروت دی.

امريکاي اوښتون د انسان د ترقی يو بې بها سرچينه ده. د هر دويو کسانو او دغسي د ډېرو وګړو ترمينځه اختلاف رای کېدی شي خو د خبرو اترو په لار دغه اختلاف ختمېدی شي او انسان د ترقۍ امکانات تر لاسه کولی شي. د امريکايي اوښتون پر وخت خواندګي د نشت برابر وه خو بيا هم دغه ملت خپلو مزهبي، سياسي او معاشي مسلو باندې کابو او موندو او د خوشالۍ او ترقی په لار روان شول. هاغه هاورډ پوهنتون چې يو ځو شاګردانو به پکې زده کړه کوله نن د نړۍ د ټولو نه ستره پوهنيزه اداره ده.

اوس هم وخت تېر نه دی او د داسي کولو ډېر روښانه امکانات مخکې پراته دي خو دا هله ممکنه ده چې افغانان خپل زور د جنګ جګړو نه ملي ترقۍ پلو تا را اوګرزوي.

****

Download from; aghalibrary.com

ښکېلاکګر

د کال ۱۷۰۷ او ۱۷۷۵ تر مینځه یو لک پنځه څلوېښت زره سکاټس(د سکاټ لېند خلک) امریکا تا لاړل او د انتلانتک سمندر په غاړه پرتو کالونو کې اباد شول. هم په دغه وخت کې د المان- جرمن څه سل زره خلک پورې وتل او په دغه کالونو کې ځای پر ځای شول. دا الماني خلک د کار روزګارپه لټون پسې وتلي و اویا د جنګونو او ګروهي دښمنو له کبله کډه وال شوي و. د برتانیا خلک امریکا تلو تا ډېر لېواله نه و خو د نیاوځي ـ عدالتي امر له مخه پنځوس زره بندیان اولېږلی شول او د تماکود ځمکو کرکرونده ورپغاړه کړې شوه. دا خلک به غلامان ګڼلی شو او د دویې په سزاګانو کې دورې وهل هم و. کوم برتانوي نیواکګر چې په ۱۶۰۰ کې دغلته اباد شوي و هغوې د سکاټسو او المانیانو په راتګ خوشاله و ځکه چې دې خلکو به ددغه نیواکګرو په ځمکو کې د کرهنې کسب کولو او هم د هندیانو، فرانسیانو او اسپانانو د برېدونو مخ نیوی. خو ځنې فیرنګي اباد کار ددې خلکو د راتګ په وجه د انګریزي کلتور د ککړتیا غم هم اوړیول.

د سپین پوستو ابادي د کال ۱۷۰۰ نه تر ۱۷۵۵ پورې د دریو لکو نه پنځلس لکو تا اورسېده. په دې سپین مخو کې د انګرېزانو ابادي دري دېرش زره (۱۶۰۰) نه اوویو۷ لکو(۱۷۸۰) تا اورسېده. دا ټول نبغ په نېغه د هاغه انګرېزانو اولاد و کوم چې په شپاړسمه پېړۍ کې راغلي و. د سپین پوستو د ابادۍ سره سره هم په دغه کلونو کې د مرایانو ابادي د پنځویشتو زرو نه پنځو لکو او ۱۷۷۵ کې شپېږو لکو تا اوغځېده. یو لسیزه وروستو د افریکاي غلامانو رااوستل او خرڅول دومره زیات شول چې د انګرېزي سزاوړو- سزایافته خلکو ابادي یې وروستو پرېخوده. په جنوبي کالونو کې د غلامانو شمېره په سلو کې دوه وه او د پېړۍ تر نیمایې پورې د چېساپیکي سمندري غاړو ګېرچاپېره د غلامانو سرشمېرنه په سلو کې څلوېښت رسېدلې وه. د کېرولینا ابادي هم د غلامانو د غلبې لاندې راغلې وه. دغه افریکاي غلامانو به د کر کرهنې کسب کولو او د دویې د څارنې دنده مالکانو د سمندر پورې سپین پوستو په غاړه اچولی وه. په کېرولینا کې به د ځمکو مالکان بهر اوسېدل ځکه چې دغلته سړه لرې- ملېریا تیه یو ټولیزه- عامه وبا وه او له کبله یې د وژنې شمېره زیاته وه. په چارلس سیمه کې د تورپوستو او سپین پوستو ګډه ابادي اوزېږده ځکه چې زیاتره سپینو سړو به د تورو افریقاي ښځو سره ودونه کول. په دغه چارلس ښارګوټي کې د افریکایانو سرشمېره د نیمې نه ورتېره وه. دې خلکو به د سپین پوستو په کورونو کې کارونه کول، د لاسو څیزونه جوړول او یا به یې په ډوک(سمندري ګودر) کې روزګار کولو. خو په دغه تورپوستو کې ځنې خلک داسې هم و چې د مرییوالې د جغ نه ورهولي- ازاد و او په خپله خوښه بې کارونه کول.

چرته چرته چې د افریکایانو ابادي د سپینو په پرتله زیاته وه نو هلته د امن و امان ستونزې زیاتې وې. اروپاي کډوالو به دغه تورپوستو خلکو باتدې ټینګ نظر ساتلو او دویې یې نزدې نزدې د ټولو انساني رښتو نه بې برخې کړي و. خو په نوي انګلستان کې چرته چې د تورپوستو ابادي ډېره لږه وه هلته دوی تا د تولوالی- ملکیت د لېږد او خرڅولو اجازه وه او د دوی – قانون په نظر کې د سپین پوستو سره یو برابر و. سپین پوستو به دا سوچ کولو چې مونږ او دویې د اره د یو نیکه اولاد یو او ازادي زمونږ غوندې د دویې هم ازلي برخه ده خو ښکاره خبره ده چې په دې ازلي ازادو کې د مرییواله نه د ازادۍ او خپلواکۍ خبره نه وه شامله. په نوي انګلستان کې به زیاتره تورو خلکو به د کرکرهنې کسب کولو خو په پنسلوېنیا اونیو جرسي کې به یې د اوسپنو بټو کې کارونه کول.

اوس اوس چې د تورپوستو کوم کنډ کونه په نیلام کې اغستلې شوي و په هغوی کې زیاتره د خپلو مالکانو نه تښتېدلي و او یا د تښتېدو په تکل کې و. د تېښتې په دې بهیر کې د غلامانو ځنې ډلو خپل مالکان هم اووژل ځکه چې دا تورپوستي ډلې ډلې اوسېدل او هم دغه ډلیزې اوسېدنې به دویې داسې کولو تا لمسول. ددې اکر(صورت حال) له مخه د اسپانیا سرکار په کال ۱۷۳۳ کې افریکاي خلکو تا د پنا ورکولو ورمند – فرمان خپور کړو او ددغه ورمند له مخه به دغه تښتېدلو خلکو د اسپانیا کالونۍ فلوراډا تا پنا راوړله. په کال ۱۷۳۸ کې د اسپانیا دولت ددغه راتښتېدلو مریانو نه ملېشا یا لښکر اورغولو.

Download from; aghalibrary.com

بنجمن فرانکلن چي په فلادلفیا کي یې ژوند کولو او د غلامانو ساتونکی و، د مریانو د کړو وړو په بابله لیکي چي په دویی کي لږ خلک اورېدونکي او د ښه خوی څښتنان و خو زیات غلامان بد خویه، باندره – سازشیان، کبرژن او د غچ د اغونځو نه ډک و.

عیسایيت

امریکا تا د اروپا نه راغلو خلکو ځان سره د وروږګلوی او روحاني خپلواکۍ ارزښتونه – قدرونه راوړي و. ددغه دیني اغونځې- جزبې لاندې دویی غلامان خپل دین پلو تا راړول غوښتل. ډېرو سپین پوستو د داسې کولو نابانډی – مخالفت اوکړو او دا دلیل یې راوړو چي داسې کولو سره به غلامان د خپلواکۍ غوښتنې شورو کړي.

په دغه عیساي تبلېغیانو کي څه خلک پخپله هم غلامبه (غلامان ساتلو واله) و خو په کال ۱۷۳۰ کي ځني تبلیغیانو د مریيوالي پر زد غږ پورته کړو او مریيواله یې او ننګوله – چېلنج کړه. د پروتستنت عیساي دوستانو ټولنه د نوابادکارو د عیساي چرج او اینګلیکن نه وروستو دریمه غټه مزهبي ډله وه. عیساي دوستان د غال – تشدد، سخت کار او غېر انساني سلوک بلوده – مخالف و. د ځني دا رای وه چي کوم کارونه سپین پوستي د تورپوستو په وسیله کوي دا دویی له پخپله کول پکار دي. او دا تبلیغ به یې کولو چي د خدای د هدایت نه ګټي پورته کولو دپاره د سپین پوستو غوندې افریکایان هم جوګه دي. په کال ۱۷۵۸ کي د عیساي دوستانو ټولنې یو غړي جان وولمین د ټولو کالونو دوره اوکړه او د مریيواله پرزد یې ځرګندوني اوکړې. عیساي دوستانو ټولنې په ځان باندې د غلامانو ساتلو یا باپار کولو پابندي اولګوله. دویی د هندیانو د مریتوب هم نابانډی اوکړو او لوېدیځې پنسلوېنیا پلو تا یې د هندیانو د ابادۍ غځېدلو نابانډی- مخالفت هم اوکړو. د دوستانو ټولنه په ختیزه پنسلوېنیا کي په ډېرښت کي وه او هغوی نه غوښتل چي هندیانو سره خپلې دوستانه اړیکي خرابې کړي د کومو بنیاد چي ولیم پېن اېخودی و.

د کالونو زیادتره ازادو خلکو به د تورات تلاوت کولو او د هرچا په کورکي به تورات پروت و. ددې نه سربېره به د نورو ساده سوده دیني کتابونو لوسته کېده او دین پوهانو او عیساي خانتوره خلکو به لرغونه کتابونه لوستل. د دغه زماني د اروپا او په کالونو کي د اروپاي خلکو ترمنځه د تورات د آیتونو بیل بیل ژند او پاژند- تشریح روانه وه. ددې پاژند په دوران کي د سولیزوالو – عقلیت پسندو او دینپالو دوه غټې ډلې را مینځته شوې. سولیزوالې ډلې به سول او عقل اهم انګېرلو او دا دلیل یې راوړو چي د پنځ لارو یا فطرتي قوانینو د مالومولو، پېژندنې او رابرسېره کولو دپاره عقل یواځنی وسیله ده. دې ډلې خلکو به اندیالو- دانشورانو تا ډېر اهمیت او درناوی ورکولو. د بنستوالو د یرونکي او سزا ورکونکي خدای پرزد ددې خلکو دا خیال و چي خدای یو مهربانه او بښونکي هستي ده او د انسان په نېکو او سپېڅلو اعمالو یا کړنو باندې هغه تا د میني او بښنې توښه ورکوي. دینپالو به په ښکاره پرښتښ زور راوړلو او دا ګیله به یې کوله چي خلک دین تا ډېر پام نه ورکوي. د دینوالو په دودیزه – روایاتو کي د دویم ژوند یا بیا ژوند او ستري بېداری خبره هم شامله وه کومه بېداري چي په کال ۱۷۲۰ کي نیو جرسي او پنسلوېنیا کي راغلي وه. په کال ۱۷۳۰ کي د ماساچوست په کالونی کي ستري دیني بېداری بیا سر اووهلو. په دغه کالونی کي په دغه کال په زرهاو خلک راغونډ شول چي د انګلستان نه راغلی دیني عالم وایت فیلد درس واوري او کرامات یې اووېني.

د عقلیت پسندو د مخنیوي دپاره بنستپالو پولو پټو تا مخه کړه چي دغه ټولیزه، ساده سوده خلک خپل ملګري کړي او دغسې د سولیز والو او لوستو دیني خلکو لاراونیسي او اجاره داري یې د منځه یوسي. په دې باندې روښانده مزهبي او شتمنو خلکو بد اوګڼل او دا یې د ټولیزه خلکو له اړخه ګواښ اوانګېرلو. دغه لوستو خلکو دا بنستپاله ډله زوړګره او د ټولنې دپاره لمبه ژنه ګرزوله ځکه چي دویی به هروخت په هره کوڅه کي ولاړ و او دیني مسلې به یې کولې.

د دینپالو یا بنستپالو دا هڅې بې ځایه نه وې او اغېزه یې اوښودله. په کال ۱۷۵۸کي د غلامانو یوه ستره مزهبي غونده اوشوه چي دغسې دویی عیسایيت خپل کړي. د غلامانو مخې تا غټ مرام او ټاپې دا و چي د عیساي مزهب او حضرت عیسیء په وسیله ځان د مریيوالي نه ازاد کړي څنګه چي یسوع مسیع یهود د غلامی نه ایله کړي و.

سوکالي(Prosperity)

کالونی ورځ تر ورځه مخ په ترقۍ رواني وې او رزمنيزه اکر- معاشي حالات په ښه کېدو و. ددې نوي رزمنيزه اکر له مخه يو ډول خلک داسي رامنځته شول چې د کسب نه لاس واخلي او د سپين روبی ژوند خپل کړي. په دغه خلکو کې يو بنجمن فرنکلن و چې هغه د دوه څلوېښتو کالو په منګ، کال ۱۷۴۸ کې خپل د چاپ خاني کار پرېخودو او خانتوره ډول ژوند يې خپل کړو خو بيا هم هغه د نومپالني اوړی نه و او نه به يې د کسب کولو نه کرکه کوله. هغه به کاروباريان او باپاريان د ځمکوالو غونډې يو برابر او درانه انګېرلو.د فرنکلن د شتمنی سبب د هغه کتاب (د بي وزله رچرډ کالښود) و چې د تورات نه وروستو ډېر خرڅېدو. په يو کال کې به ددې کتاب لس زره ګڼي خرڅېدې. دا کتاب بنجمن په کال ۱۷۳۳ کې په وړومبي وار چاپ کړی و. دا ليکوال د ساينس د ودې او پرمختګ ډېر ارماني و. د ځوانی په وخت کې هغه چرج تا تګ راتګ پرېخودی و او خپل کور کې به يې لوسته کوله.

په کالونو کې د ښادمنی او سوکالی غټ سبب کرکيله، لاسيز هنر او ونجون – تجارت و. ددې نه سربېره اوسپنيزې کارخانې، د شرابو تجارت، د سمندري ښېرو رغونه، د ښېړو د سامانونو باپار،د څناورو د پوستو او نورو شيانو او د کبانو تجارت هم يو مخې په بره روان و. خو د کالونو د ترقۍ او ودې ټول داررمدار په کر کرهنه باندې و چې شولې، غنم، جوار، تماکو او بنګ وتلي او ګټه ور کښتونه و. جنوبي کالونو کې کرنيز ونډونه - زرعي فارمونه واړه واړه و. شمالي کېرولينا په ټولو ديارلسو کالونو کې د ټولونه شتمنه کالوني وه چې د امدن او ګټې غټه وسيله يې شولګرې ځمکې وې. دغسي ورجينيا د تماکو په کښت کې مخکې وه خو د نورو کښتونو په نسبت د تماکو کرنه او پالنه ګرانه وه او ډېرو مريي کرګرو تا يې اړتيا درلودله.

ددغو کالونو د يو مخې پرمختګ له کبله د پانګوني ستونزه را پېښه شو او دا انديښنه پيدا شو چې دا مسله څنګه هواره کړی شي. ددې مسلې هوارې هم ددغو کالونو په شتمنو، قدرتي وسيلو او تجارت کې پټ و. د کالونو په ولکه کې ارتې او پراخه ځکې وې چې د پنځې هوبلو او وسيلو نه برجغې پراتې وې. بل پلو تا ټېکسونه کم و او دا چې د الماني او انګريزي کالونګرو ترمينځه ونجون او تجارت ښه مخ په خيز و. په دغه زمانه کې په کالونو کې سړي سر ګټه د اروپاې ملتونو په نسبت زياته وه. ورو ورو دا شتمني په ښکارېدو شوې او د لارو کوڅو، کلو او ښارونو انځورونه په بدلېدو شو. نوې نوې دوه پوړيزه درې پوړيزه ودانی جوړې شوې او ځنې ډېرو شتمنو خلکو پکې د لرګو پرتمنې ودانی هم اورغولې چې دننه ډول سنګار يې رنګونو سره شوی و. په نيو انګلستان کې دغه ودانی زياتره د خښتو وې او پېنسلوانيا کې د تيرو نه جوړې وی.

په جنوبي ښارونو کې مخکې خلک باپاريان، وکيلان او سرکاري کارمندان و. دوکانداران او هنرمندان ورپسي لوی او شتمن خلک و. ددغو ښارونو نژدې نيمه ابادي بې ځمکي وه او په دويی کې هاغه خلک هم و چې اوس اوس د اروپا نه په کډه راغلي و. د باج يادښت يا ټېکسونو ريکارد دا ښاي چې په سلو کې دېرشو کسانو سره هيڅ نه و او په سلو کې لسو کسانو سره په سلو کې شپېته برخې دولت و. مالداره يا شتمنو خلکو او د چرج لوړپوړه کارمندانو دا انګېرله چې دا بې وسيلو خلک د دويی دپاره تلاوې- خطر دی. کوم خلک چې بې وسيلو و نو په هغوی د ټولني په سياسي ژوند کې په برخه اغستو پابندې وه .

شتمن خلک خپل ښه ژوند، ښو ودانو او لوخو لرګو باندې ډېر غاوره و او دا دعوی به يې کوله چې د دويی ددې ښه ژوند لامل د دويی زيار- محنت او د خدای مهرباني ده. ځمکوالو خلکو به خپلو کې سره ناستې پاستې کولې او ټوليزه- عام خلک به يې خپل منځته نه پرېخودل ځکه چې د دويی خبرې اترې، کړه وړه او ناستې پاستې بې ډوله او نادوديزه و.

په دغو کالونو کې يو ډله خلک داسي و چې هغوی د ډول سنګار، مزو چرچو او ننداړو خلاف و. بنجمن فرنکلن د هاورډ شاګردانو باندې د هغوی په نشو تماشو، غله غولتی او بېکاری سخته ګوتنيونه کوله. دينواله خلک د کارکولو د ټکي سره نښتي و او د شاګردانو په ابس ګرزېدو، د هغوی د ښه ګريو په سياليو، سندرو، نڅا او نورو کړنو نه سخت بېزاره و.

د سکاټ لېند او المان خلک چې لوېديزو سيمو کې د هنديانو سره په ګاونډ کې اباد و، د سخت زيار کولو کاهل و. هغوئ به دا کريان کولو چې هنديان د دويی په ځمکو کې د زړه نه کار نه کوي او ډېرې ځمکې شاړې پراتې دي. داسې کول هغوئ د خدای او پنځې لارو يا قوانينو پرزد ګڼلو.

زده کړه

د کالونو په لوېديزو پولو د سکات لېند او ارليند خلک اباد و چې په واړو واړو کورونو کې اوسېدل. دې خلکو غوښتل چې د دويی بچې زده کړه اوکې. په دې ابادی کې شتمنو خلکو د خپلو بچو دپاره استادان په باړه نيسل او يا يې د زدکړې دپاره انګلستان تا لېږل. په فېلادلفيا کې د ژبپوهنې، شمېرپوهنې او پنځپوهنې درس په نجي پوهنځو کې ورکولی شو. دا نجي سکولونه خپلواکه و او د مزهب سره يې هيڅ ډول اړيکه نه درلوده. دغلته د دينپالو ديني مدرسې هم وې چې خپلو ماشومانو تا بې يې پکې زاړې ژبې، تاريخ او ادب ښودلو. دا سکولونه د بې وزله ماشومانو دپاره بې باړې- فرې و خو شتمنو خلکو به باړه ورکوله. جرمنيانو په فېلادلفيا کې خپلو ماشومانو تا لوستل او ليکل په خپلو کورونو کې ښودل او يا به يې واړه د چرچ سکولونو تا لېږل. د دغه کالونی د شتمنو کورنو جونو به په سکولونو کې فرانسي ژبه، سازګري، انځورګري، نڅا او سندرې زده کولې. د نوي انګلستان په پوريتان سيمه کې به جينکو د کور د سمبالښت زدکړه کوله او يا به يې لوستل ليکل زده کول. د کال ۱۷۷۰ په خواوشا کې په ګرانه دغلته يو څو ښځو خپل نوم ليکلی شو.

ورو ورو د زدهکړې سره د خلکو روې د ژوند او هم ناروغو پلو تا بدلې شوې. د دماغو رنځونه چې پخوا به پېريان او ښاپېران ګڼلی شول اوس بدني ناروغتيا او ناسمتيا ګڼلی کېږي. دوکتورانو ورو ورو د دمګرو ځای واغستو خو له اوس هم دوکتوران د پوهې د بشپړې رڼا نه لرې و. نه يې رنځونه سهي سهي مالومولی شو او نه يې په درملنه په پوره توګه لاس وراوښتی و.

د کال ۱۷۷۰ پورې په کالونو کې اوودېرش ورځپاڼې، /وويو۷ کالجونه او څلورنيم زره کالج پاس ځوانان و.

د پلارني هېواد سره ډغره

 باچا او پارليمان(جرګه) دواړو د کالونونه دا تمه لرله چې د برتانوي قانون درناوی اوکې او د خپل پلارني هېواد دريځ په نړيواله کچه لوړ کړي. دا تمه يې هم لرله چې کالونی کچه مواد ورکړي او د برتانيا رغولي څيزونه واخلي او يا هاغه تيار شيان واخلي کوم چې د برتانيا نه تېرېږي او يا برتانوي بېړو کې لېږدولی کېږي.

د پلارني هېواد مالي ښېګړې دپاره د وړی ايکټ پاس کړی شو. ددې ايکټ لاندې په کالونو باندې د وړی او وړينو څيزونو رغولو او خرڅولو بندېز اولګولی شو. د بل قانون له مخه يې د پين لرګي کارول بند کړل چې دا لرګي به يواځې برتانوي سمندري ځواک په خپلو بېړو کې د دوک دپاره په کار راولي. د شرابو جوړولو دپاره به چې د فرانس او وېسټ انديز نه کوم ګړوبی(د ګني شربت) راغوښتلی شو د هغې ګاټ - محصول زيات کړی شو خو بيا هم د کالونو خلکو په يوه او يا په بله لار سر اېستلو.

د پلارګني هېواد ددې بندېزونو په غبرګون کې په کالونو کې په خپل ځان پخپله د واک کولو احساس غځوني اوکړې. وخت تېرېدو سره سره دې اندونو او سوچونو درنښت او پايښت موندلو. د هاغه وخت د برتانيا وزيراعظم رابرت والپول د کالونو ددې سياسي خيال مرسته اوکړه. د هغه دا خيال و چې د کالونو پر ځای د اروپا سياست تا زيات پام ورکول پکار دي. د وزيراعظم دې پالسی تا د- ګټوره بې خبرې- نوم ورکړی شو. ددې حالاتو له مخه په ټولو کالونو کې ټاکلې- منتخب شوې جرګې په وجود کې راغلې. ددې جر ګو د غړو چوڼ به د ټاکنو په لار کېدو او هرهاغه چاټا د رای ورکولو حق حاصل و د چا چې څه نا څه خپله ځمکه وه. د کالونو د امن وامان، ټېکسونو، د ټوليزه ښمريز کارونو، زدکړې او دارو درملو ټولې ذمه واری د جرګې په غاړه وی.

کالونګرو د کالونو واکمنی او ددې آيين يې د برتانوي سياسي جوړښت هنداره اوانګېرله. د دويی دا خيال و چې د برتانيا آيين د نړۍ د ټولو نه ښه او ازمايیلی شوی قانون دی ځکه چې ددې آيين له مخه د ملوکيت، خانتوره او ټوليزه خلکو ترمنځه د رښتو برابر وېش شوی دی. ددې سياسي پرمختګ له مخه ځنې خلکو ځان ازاد او خپلواکه اوانګېرلو او څه خلکو اوس هم د مخکې پښان د باچا سلامت درناوی راوړو. د انګلستان په کالونو کې مېشت سکاټس، ارش، جرمن او فرانسي خلکو په باچا جارج دويم باندې نه ترله او نه پرانستله تردې پورې چې جرمنيان هم لاپروا و ګواکې جارج دويم د اصل نسل نه الماني و او تر اوسه پورې به يې په الماني ژبه خبرې کولې.

باج او نورې شخړې

د فرانس او برتانيا ترمنځه اوويو۷ کلن جنګ (۶۳-۱۷۵۵) تا د کالونو خلکو د – فرانس او هند – جنګ نوم ورکړو. د کالونو د خلکو نه پلارني هېواد د کالونو د پولو خواته د څه غوشک راپيښېدو په وخت د ملاتړ تمه لرله ځکه چې داسې څه کول د دواړو په مفاد کې و. خو بيا هم دا جنګ پلارني هېواد په خپل سر اوکړو او د کالونو لرو خلکو ښکې ګډون او درلودو۶ چې په دغه ګډون والو کې يو شل کلن ځوان مېجر جارج واشنګټن هم و.

د جنګ په دوران کې پلارني هېواد تا ګرچې د کالونو پوځي کومک اړتيا وه خو بيا هم د دويی نه د پوځ غوښتلو پر ځای يې د غلو دانو او نورو خوراکي موادو غوښتنه اوکړه. ددې نه سربېره کالونو تا دا هم اوويلې شو چې په دښمنو هېوادونو به خوراکي مواد او نور شيان نه خرڅوی. خو بيا هم دويی به په فرانسيا او اسپانيا باندې په لوړو نرخونوغلې دانې خرڅولی چې دغسې دا هېوادونه د کيريبين په ټاپوګانو کې مېشتو غلامانو تا د خوړنې اکر ښه او خوندي کړي.

دې اوويو کلن جنګ انګلستان په مالي توګه ډېر اوزېلو او دې تا يې اړباسلو چې د جنګ بندی دپاره خبرې اترې اوکړي. د خبرو اترو په نتيجه کې جنګ په کال ۱۷۶۳ کې د برتانيا په ګټه تمام شو. د کيريبين يو څو ټاپوګانو او د سېنټ لارنس سيند نه سربېره فرانس ټوله امريکه د لاسه ورکړه. د برتانيا بريالی پوځ په کالونو کې پاتې شو. په دغه لښکرو باندې د دباو کمولو دپاره برتانوي سرکار د سپين پوستو او هنديانو ابادی د يوبل نه بېللو دپاره په کال ۱۷۶۳ کې دا پرېکړه اوکړه چې ابادکار به خپلې ولکې د سرحدي غرونو نه پورې پلو تا نه غځوي. کالونګرو دا پرېکړه اوغندله خو څه سم د لاسه غبرګون يې اونه ښودلو. برتانوي سرکار د پولو نه د پوځ لرې کولو اراده لرله خو داسې کول سودمن نه و.

د جنګ د ختمېدو نه وروستو برتانوي سرکار خپل پام مالي مسلو پلو تا رااوګرزولو چې دغسې جنګي مالي زيانونه را سر کړي. په دې لړ کې وړومبې ګوزار په کالونو اوشو او کالونګرو تا اووېلی شو چې تاسو به د پلارني هېواد تناسب سره باج ورکوی. دې پرېکړې سره په کالونو کې اړودوړ پيل شو چې په شا يې د کرانده ځوانانو وسله وال ځواک هم و چې د- خبلواکی ځامن- نومېدو. ددې الوګولو نه برتانوي سرکار اويرېدو او څه ټېکسونه يې واپس واغستو. خو دا ځرګندونه يې اوکړه چې کالونی او د کالونو کرکرونده د تاج برتانيا او برتانوي پارليمان د سامراجي واک لاندې دي.په دې باندې د کالونو خلک خوښ نه و او هغوی دا هرڅه په ځان جبراو ګڼلو.

په کال ۱۷۷۰ کې برتانوي سرکار د ايسټ انډيا (هندوستان) کمپنی د مالي اکر ښه کولو په لړ کې دا پرېکړه اوکړه چې کمپني دې د چايو پاڼې نبغ په نبغه او ټيټو نرخونو کالونو کې خرڅوي چې دغسې د کمپنی مالي ستړه توانه شي. ددې په غبرګون کې د کالونو د چايو باپاريان راپاسېدل او په کال ۱۷۷۳ کې د بوستن په سمندري ګودر کې يې د کمپنی د چايو څلورنيم سوه پېټی په اوبو لاهو کړې. دا پېښه اروپاي تاريخ د- چايو پارټي- په نوم سره يادوي. ددې نه سربېره د انتلانتک په غاړه ابادو خلکو د کمپنی د چايو اغستو نه مخ واړولو. پلارني هېواد ددې سرغړونې او دوی ماتونې د جواب ورکولو پرېکړه اوکړه. د برتانيا باچا جارج دريم په سپينو ټکو کې اووې چې يا به دا ياغيان وي او يا به زه يم. په دې وخت کې د باچا د واکمنی ديارلسم کال و. د باچا کارمندانو د بوستن ګودر اوتړلو او د ماساچوست والي اختيارات يې پراخه کړل. د ماساچوست په ښارلي ټاکنو، غونډو يې بندېز اولګولو او دا ورمند- حکم يې اوکړو چې د بوستن په ګودر د پرتو چايو اداېګي دې اوکړی شي.

د بوستن د ګودر تړلو مانا د ددغه سیمي رزمینه- معاش تبا کول و. د باچا سلامت دي ګام پورته کولو سره د پاتي ځوارلسو کالونو وګړو دا اوانګېرله چي پلارني هېواد کوم سلوک نن د ماساچوست سره کوي نو کېدی شي چي دغه حال سبا زمونږ هم وي او هم ددې سوچ لاندي دغو کالونو بوستن تا پیسي او خوراکي راماتي کړی.

ددې حالاتو له مخه د کالونو مخوره او وتلو خلکو ترمنځه لیک لیکاني شورو شو چي نچوړ یي دا رااوواتو چي په فلادلفیا کي به یو ستره جرګه رابللي کېږي. په کال ۱۷۷۴ کي د جارجیا نه سربېره ټولو کالونو خپل استازي د جرګي دپاره خوښ کړل. کاناډا تا هم بلنه ورکړی شو خو هغوی جرګي تا رانغلل.

په ستمبر کي جرګه اوشوه چي د- *امریکاي وچي وروميی غونډه-* په نوم سره یاده شوه. جارج واشنګټن، جان ادم، سماول ادم او پټرک هنري د غونډې ګډون وال و. دې جرګي پلارني هېواد سره تجارت نه کولو مرسته اوکړه او د مخ اړوني او سرغړوني د پوخنده کولو او ساتلو دپاره یي په ټولو کالونو کي ډلګی جوړی کړی.

د- رښتو او ناخوالو- د سرلیک لاندي یو پایځوړه لاسوند د اکتوبر میاشت کي لاس لیک کړی شو. په دې لاسوند یا دستاویز کي د برتانوي پارلیمان ددې پرېکړي په هکله شکایت شوی و چي د امریکا د خلکو د ځان سره ساتلو اختیار حق یا رښته سره د واړه قوانینو، د پارلیمان سره دی. جرګي دا اولیکل چي دا قوانین ناسم دي اود دې منلو تا د امریکا خلک تیار نه دي. د پارلیمان ددې پرېکړې د بېرته اغستو دپاره جرګي نېغ په نېغه باچا او ولس تا غږ اوکړو.

د لژنګټن نه تر روغي جوړې پورې

د مرګ ژوبلي مخنیوي او د اوښتونوالو نه وسلي او بارود راغونډولو دپاره پلارني هېواد دوه زره پوځ د بوستن نه شپږویشت میله لرې جنوب ختیځ کي د کنکارډ کلي تا روان کړو چرته چي سرکښو خپلي وسلي خوندي کړې وی. څنګه چي پوځ د کنکارډ پلو تا مارچ پیل کړو نو د شپي په وخت انقلابي غړي پال راوری او د هغه سپاره ملګري کور پر کور اوګرزېدل او د خپل سازمان ملګري- منت مېن - یي خبرکړل. منت مېن د امریکاي ځوانانو وسله وال غورځنګ و چي د خپلواکی دپاره یي هلي ځلي کولي.

د کنکارډ نه لسو میلو په واټن لژنګټن کلي کي سورپوښ(په کالونو کي دا د برتانوي پوځ نوم و) د منت مېن د غړو سره مخامخ شو چي د سلو نه زیات او وسله په لاس و. د سورپوښ کماندر کالونګرو تا د خورېدو غږ ورکړو او هم په دغه وخت کي چا د تیرو د دېوال شا نه ګولۍ اوچلوله. دې سره د دواړو غاړو نه ډزې شورو شوې او له کبله یې اته سورپوښ مړه او لس ژوبل شو.

سورپوښ کنکارډ تا اورسېدل او د رسېدو سره سم ډز ډوز شورو شو. غرمه مهال پوځ بوستن تا بېرتا را روان شو او په ټوله لار پرې کالونګرو د دېوالونو او اونو شا نه ډزې کولي. د کنکارډ نه بوستن تا رارسېدو پورې سورپوښو دوه اویا سرتیري د لاسه ورکړل او یوکم پنځوس انقلابیانو سرونه اوشندل.

ددې نښتي اوازې په ګرده نړۍ کي خورې شوې. دې پېښي سره ورغښي کالونګر د ځواب ورکولو سوخت واغستل. د مۍ په میاشت کي د ورمونټ نه درې اتیا کالونګر د چامپلېلن په اوبو واوښتل او د تیکاندروګا کلا او کراون چوکی یي رااونیوله. په جون کي سورپوښو انقلابیان په شا اوتښتول او د بوستن سره خوا کي د بریډز غرونو تا یي اورسول. دا غرونه د بنکرز غرونو سره نژدې پراته و. دې تا د بنکرز جنګ نوم ورکړی شو.

په دې دوران کي وښیه د مۍ په میاشت کي فلادلفیا کي د کانګرس یوه بله غونډه اوشوه چي په دویم کانګرس سره یاده شوه. کانګرس د کالونو خپل د وچي او سمندري پوځ جوړول اعلان کړل او جارج واشنګټن یي کماندر اوټاکلو. دې پوځ تا د کانټینټنل پوځ نوم ورکړی شو. کانګرس هندیانو سره د اړیکو اختیار په خپل لاس کي واغستو او اروپاي هېوادونو تا یي خپل استازي اولېږل. د جولاي په میاشت کي کانګرس باچا جارج دریم سره د روغي جوړې هڅه اوکړه خو د روغي

جورې پر ځای باچا په ۲۳ اګست ۱۷۷۵ کې دا اعلان اوکړو چې بغاوت روان دی، دا به د منځه اوړل وي او غداران به محاکمه کول وي.

کالونګرو د ځان دپاره د دیارلسو پټو بې ستورو بېرغ اورغولو. په جنډه باندې د ستورو نه اچولو مانا دا وه چې کالونګر د پلارنې هېواد سره څه تړلګرې نه غواړې او بله دا چې د برتانیا سامراجې نښان یونین جېک باندې ستورې جوړ و. په دې وختونو کې د کالونو خلکو د تهام پینې لیکلی شوی کتاب - تولیزه پوهه – لوستل شورو کړو. په دې کتاب کې لیکوال د خپلواکی او ازادی په اهمیت رڼش یا بحث کړی و. په جنوري ۱۷۸۴ کې جارج واشنګتن د کانټینېنټل پوځ په خوړیزه کې د باچا جارج دریم په نوم جام می پورته نه کړو.

په کال ۱۷۷۶ کې د جولای په څلورمه نېټه کانګرس د خپلواکی اعلان یا څرګندونه اوکړه. د دې اعلامیې ژبه د لبرل دود مطابق وه چې د برتانوي ابین د ازادی د ارونو خمازې یې کوله. خو په دې آیین کې هاغه برخه اند ښمنه وه کومه چې روښانده عیسایانو د یونان د لرغونه فیلاسوب پیساغورس د لیکنو نه اخځ کړې وه. اعلامیه مخکې لیکي –

مونږه د هاغه رښتیاو منلوکي یاست کوم چې پخپله په خپل ځان ګویانه دي، دا چې هرانسان یو برابر پیدا کیږي او دده څښتن دی د خپلواکه او خوشاله ژوند تېرولو ابدي رښتو په پسولو پوښلی رالېږي.....

.په اعلامیه کې دداسې مترقي او روښانده اندونو سرخیل تهامس جېفرسن و

ویشانده پالوالی او وینځړ

ددې اعلامیې د خپرېدو سره د لندن وتلي لیکوال سماول جانسن په دې باندې کک تکونه اوکړل. هغه اووې چې دا څنګ کېدی شي چې غلامبه تهامس جېفرسن او جارج واشنګتن د تاج برتانیا د مرضی خلاف د خپلواکی څرګندونه اوکې. دا خو غلامګر دي او د دویی کسب د توریوستو باپارکول دي. خو د دویی غونډې نور هم ډېر په کالونو کې غلامبه و څوک چې د باچا جارج دریم پالوال- وفادار و. او د ټولو نه ورتېر پالوال د باچا هاغه ګورنران او والیان و کوم چې کالونو کې د باچا له اړخه ګومارل شوي و او هاغه کارمندان هم کومو چې د والیانو د لاندې د کالونو چارې سمبالولې. د چرچ کارندان هم د وروستي بریده پورې د باچا پالوال و. ډېر شتمن باپاریان او ځنې تولیزه کرګر او دوکانداران هم .

سمندر تا څېرمه سیمو کې د انقلابیانو ډېر زور و ځکه چې دا تجارتي ښارونه و او انقلابي غورځنګ هم ددغه تجارتي مسلو نه سر وهلی و. د ابادی کومې برخې چې سرحدونو سره خوا کې په غرونو کې پرتې وې هلته د اوښتونوالو زور دومره ډېر نه و. د باچا پالوال او پلویان په هاغه سیمو کې زیات و چرته چې دویی تا د سورپوښو یا سرکاري پوځ تحفظ حاصل و. نیویارک په پورا توګه د سورپوښو په ولکه کې و خو په کنک تیکت، ماساچوست او ورجینیا کې پالوال کمزوري و.

کالونی ورو ورو د باچا د لاسو نه په وتو وې او د انقلابیانو زور مخ په زیاتېدو و. د سپین پوستو د ابادی په سلو کې لس د باچا کلک ملاتړ و او په سلو کې څلوېښت سرماتي اوښتونوال و. د ابادی پاتې نیمه برخه بې پلوه خلک و چې په دویی کې تبلیغیان، د پراګ او هالېند پروتستنت عیسایان شامل و. تبلیغیان د هر ډول خونخړ او تشدد بلوده-خلاف و او دا یې انګېرله که چرې د باچا واکمنې د منځه لاړه نو کېدی شي چې مزهبي ازادی هم پاتې نشي. څوک چې د باچا پلویان و هغوی به د سورپوښو سره د انقلابیانو پرزد جنګېدل. خو دا خلک په شمېر کې لږ و او د باچا پوځ د سرو د کمښت ستونزې سره مخامخ و. ددې کمښت د پوره کولو دپاره سرخ پوشو توریوستو سره د ازادی ژمنه اوکړه که چرې دویی سرکاري پوځ کې ګډون اوکې. ددې څرګندونې په غبرګون کې څه دېرش زره غلامان د خپلو مالېکانو نه اوتښتېدل او پوځ کې شامل شو. په کال ۱۷۸۱ د ورجینیا جنګ په دوران کې نژدې څلورمه برخه غلامان د جنوبي کېرولینا او جارجیا نه اوتښتېدل. په دغه ټولو تښتېدلو غلامانو کې څه لس زره سرکاري پوځ کې شامل شو.

د سرخ پوشو غوندي انقلابیان هم د سرېځواک د کمښت سره مخامخ و. په تورپوستو کې پنځه زره وګړي د اوښتونوالو وسله وال ملګري و. ددې اړې ګړې وخت کې ګڼ شمېر تس نس شول او ډېرو پکې خپلواکي ترلاسه کړه. د غلامانو يوه برخه د منځني اتلانتک سيمې تا لاړه او هلته يې په سمندري بېړيو کې کار اوموندو.

د باچا پالواله او وفاداره خلکو به د انقلابیانو پرزد ځارنګري- جاسوسي کوله خو کله چې به پوځ بېرته لاړو نو انقلابیانو به دغه ځارګري دل غوبل کړل. د پالوالو کورونه، کښتونه به یې سوزول او جايدادونه به يې ورله ترورل – ضبط ول. انقلابیانو به دوبي سپک پرېوتي خلک بوللو. خو چې کله به سرخ پوش راغلل نو انقلابیان به یې ټکو ستری کړل او ځنې وخت به یې پهانسي هم کړل. دغسې عمل به انقلابیانو د پالوالو سره هم کولو او دا چې ځنې وخت به يې تورپوستي هم تېزندي کول ځوک چې سرخ پوش و.

د انقلاب بریالیتوب

د انقلابي جنګ په وړومبو وختونو کې د انګلستان د سر دښمن فرانس په سرکاري او ښکاره توګه بې پلو و خو پټ په پټه به یې انقلابیانو تا وسلې او بارود ورکول. په کال ۱۷۷۷ کې فرانسي رضاکارو په ښکاره توګه د انقلابي ډلو ملګرتیا شورو کړه.

په دې وخت کې د انګلستان یو بل زوړ دښمن اسپانیا د جبرالتر- جبل الطارق د واپس اغستلو غوښتنه اوکړه (دا ځای اوس هم د برتانوي واک لاندې دی) خو چې برتانوي سرکار انکار اوکړو نو اسپانیا په کال ۱۷۷۹ کې د جنګ اعلان اوکړو. په ۱۷۸۰ کې فرانس د جنګ اعلان اوکړو او غوښتل یې چې د اوویو کلن جنګ زیانونه راسر کړي. دریم دښمن المان هم د فرانس او اسپانیا سره د انګلستان پرزد ملګری شو. جرمنیان د وړومبی ورځې نه په کالونو کې د انګلستان خلاف د انقلاب پلویان و. کله چې د ملتپاله سمندري ځواک کماندر جان پال جونز المان تا پنا راوړه نو خلکو یې تود هرکلی اوکړو.

دا ښکاره خبره ده چې که دا جنګ سرخ پوشو ګټلی وې نو نه د واشنګټن سر تا خېر و او نه به نور انقلابیان ژوندي پاتې شوي و. خو د سرخ پوشو دپاره دا جنګ ګټل اسان نه و ځکه چې پلارنی هېواد ډېر لرې و او په پیغام تلو راتلو کې به اوونی او کله کله میاشتې لګېدې. په ۱۹ اکتوبر کال ۱۷۸۱ کې واشنګټن او د هغه پوځ د شپږو زرو فرانسي پوځ او سمندري ځواک سره د ورجینیا په یارک ټاون کې د سرخ پوشو سمندري ځواک سرېندر کړو چې مشري یې لارډ کان والس کوله.

په ۱۷۸۲ کې په پارس کې د جنګ بندۍ دپاره خبرې اترې پېل شوې. فرورې ۱۷۸۳ کې باچا جارج دریم د دښمنۍ د ختمولو ورمند- حکم اوکړو. او په ۳ ستمبر ۱۷۸۳ کې په پارس کې تړون لاس لیک شو. ددې تړون له مخه متحده ایالات امرېکا یو خپلواکه دولت اومنلی شو او د ددې نوي ریاست لوېدیزه پوله یې د مسیسي پي سیند سره کېخوده او فلوراده یې اسپانیا تا ورکړه. په دسمبر کې جارج واشنګټن د کمان نه ځان ګوښه کړو او خپل کور ورجینیا تا راغی. کانتینېنټل کانګرس په ۱۴ فرورې ۱۷۸۴ ددې تړون باوری اوکړو.

د ۱۷۷۵ او ۱۷۸۴ تر منځه نژدې یو لک پالوال اوتښتېدل. په دې تښتېدلو خلکو کې نژدې اتیازره هاغه خلک و ځوک چې د انګلستان چرج سره تړلي و. په دې کې زیاتره پالوال کناډا تا اوتښتېدل او یوه برخه خلک سره د خپلو غلامانو بهاماس تا لاړل. زرو تورپوسته پالوالو د انګلستان په افریکاي کالونۍ سارالون کې پنا واغسته.

د جنګ په دوران کې اوویو زره دوه سوه کالونګر په جنګ کې مړه شول. اتنیم زره برتانوي جیلونو کې او لس زره د لوږې تندې او خراب موسم له وجې مړه شول. د انقلاب په دې بهیر کې ۲۵۷۰۰ کالونګرو خپل سرونه ورکړل. د امریکا د نن ابادۍ په حساب سره دا شمېره د دېرشو لکو برابر ده.

آیین او بغاوت

ماساچوست رياست ټولو نه وړومبی باغيانه آيين اورغولو، ۱۷۷۵، او ورپسي نورو کالونو هم دغسي اوکړل. دا سرتوري يا دستورونه د خپلواکی اعلامي د ارونو په رڼا کي کښلي شوي و په کوم کي چي ټلګری يا کنفيډرېشن تا لار هواره کړی شوي وه. وروستو بيا دا ټلګري د امريکا متحده ايالاتو په نوم ياده شوه.

اوېجاي- کانتينټل کانګرس د ټلګرئ مدونه په کال ۷۶-۱۷۷۵ کي د آيين برخه اوګرزول. کانګرس د آيين په دې مدونو کي دا وړانديز ورکړو چي د ټلګرئ ټول رياستونه به په بشپړه توګه خپلواکه وي او د هر رياست به ځانله خپل آيين وي. کانګرس دا تجويز هم اوکړو چي د هر رياست به يو رای - ووټ - وي او تناسب سره به مرکز تا باج – ټېکس ورکوي. د جنګ کولو، پور اغستلو او ورکولو اختيار به هم مرکز سره وي. مرکز دا وړانديز هم اوکړو چي د کانګرس د آييني مدونو باوري په رياستونو باندې اړين دی او دغسي ټولو ديارلسو رياستونو د جنګ په اخري کال ۱۷۸۱ کي د کانګرس د آييني وړانديزونو پوختيا اوکړه.

د ۱۷۸۳ امن تړون د خلکو دپاره د خوشالو او هيلو ستره وسيله وه خو دې پسي سم د لاسه کړاونده وتيزو حالاتو سر اووهلو او خلک د سختو کړکېجنو وختونو سره مخامخ شول. په دغه کلونو کي به په ګرانه د ګانګرس د غونډو کورم پوره کېدو. ددې اکر له مخه دا پرېکړه اوشوه چي کانګرس به ښار په ښار خپلې ناستې کوي. په جون ۱۷۸۳ کي وړومبی ناسته په پرنستن، په نومبر کي په اناپولس، د کال ۱۷۸۴ په اوله کي په ترېنټن او ددغه کال په اخر کي په نيويارک ښار کي اوشوه. په دې دوران کي کانګرس د پيسو د کمبود سره مخامخ شو. ددې کمښت پوره کولو دپاره کانګرس په سرحدونو د سرکاري ځمکو خرڅولو پرېکړه اوکړه.

د وتيز او رزمنيز کړکېج سره نوري اند ښنني هم رامنځته شوې. ددې کړکېج نه د وتو دپاره سياسي پوه، همت او سخت زيار اړين تړونه و. ددې حالاتو له مخه الېګزاندر هملټن په کال ۱۷۸۵ کي د مخينه پالوالو د سياسي او ټولواله رښتو پر ځای کولو هڅه اوکړه او د بدل اغستو تګلاري پرزد يې مبارزه اوکړه. په باپار او تجارت کي دغه مخينه پالوالو ډېره تجربه درلوده او د دغه تجربونه ګټه پورته کول د رياستونو د ګټې وتي په ښېګړه کي و. د هملټن ددې هڅو په رڼا کي رياستونو په کال ۱۷۸۷ دغه د پالوالو پرزد قانون سرچپه کړو.

د پلارني هېواد او د مخينه کالونو پالوالو پوروړو د نسيا ښرته ادا کولو غوښتنه کوله کوم پور چي د وتيزې بدحالی په وخت دغو خلکو رياستونو تا ورکړی و. په ۸۶-۱۷۸۵ کي دغو پووړو د نسيا د ژغورني دپاره د قانون رغوني غوښتنه اوکړه. د ماساچوست په رياست کي د نسيا د ژغورني څه قانون نه و او پوروړي د خپلو پېسو د ډوبېدو غم اوړي و. د دې اند ښننو له کبله د کال ۱۷۸۶ په پايله کي وسله وال بغاوت اوشو چي ډېر زر په ټول نيو انګلېنډ کي خور شو. دې بغاوت تا د ځو زره خلکو مرسته حاصله وه چي زياتره کرګر و. ددې په ځواب کي د ماساچوست ګورنر د سرکاري ادارو او املاک ساتلو او بغاوت ماتولو دپاره ملېشا راغونډه کړه. بغاوت په شپږ مياشتو کي ختم کړی شو. ياغيان خواره واره شول او بيا وروستو اوبښلي شول. د سرغړاندو دوه مشران جان بلاي او چارلس روز پهانسي کړی شول.

د متحده ايالاتو آيين رغونه

د بغاوت په ترس کي د ټلګرئ په اړه مدونو باندې بيا غور کولو دپاره مرکزي آيين سازه کانګره رااوبللي شوه. د کانګرې ګډون وال سوړبازاری او د ټولني ناډاډمنو حالاتو اند ښمن کړي و او په دې لټه کي و چي اقتصادي اکر زر تر زره بحال شي. ځني ګډون والو د ځواکمن مرکز وړانديزونه وړاندې کړل ددې دپاره چي ټولنه کرار او ارامی اوومومي.

په دې وختونو کي ځای په ځای د سرکار پرزد د انقلاب رااوستو خبرې هم شورو شوې او د سکولونو او کالجونو هلکانو تر منځه سرغړونو هم سر اووهلو. دا پلپوټ يا شکايت ټوليز يا عام و چي هند يان او غلامان د خپلو مالکانو درناوی نه کوي او نه يې خبره اوري.

د امریکا سیاسي مشران د تاریخ زده کوونکي، د لیدو او ازمایښت (مشاهدات و تجروبات) مننونکي و او دا ګروهه يي لرله چي د دانايي ستره وسیله ازماینه ده او دا د انسان د لارښوني دپاره يو باوري درس دی.

په کانګره کې جارج واشنګتن سره د خپلو ملګرو د ورجینیا له اړخه شرکت اوکړو او هم په یوون سره د کانګرې مشر اوټاکلی شو او دغسې د غوندې کارکړن یا کاروایی تا درناوی ورکړی شو. تر ځلورو میاشتو پورې ګډون والو سکالوه اوکړه او دا بحث د مرکز نه تر ریاستونو پورې خور شو. د میاشتو میاشتو د بحثونو بیا بحثونو ، دلیلونو او ځوابي دلیلونو په نتیجه کې اخر په ۱۷ ستمبر ۱۷۸۷ یوونی لاسوند تیارشو او د ټلګری یا کنفیډرېشن مدونه بدل کړی شول.

د نوي آیین له مخه مرکزي سرکار تا د کورني او بهراني تجارت سمبالو، باج لګولو او مرکزي قوانینو لاګو کولو اختیار ورکړی شو. او دا اختیار هم ورکړی شو چې د ریاستونو د استازو، سناتورانو او کانګرس ممبرانو جوړولو دپاره دوی رغونه یا قانون سازي اوکي. د آیین له مخه د ملک سستم صدارتي اوګرزولی شو او صدر د ملک ستر واکمن جوړ کړی شو او دغسې متحده ایالات د آیيني باچاهت پر ځای ولسواله یا ریپبلک اوګرزولی شو. د کانګرې د ګډون والو دا خیال و چې آیيني یا تش په نوم باچاهت د نادرلېند او سوازرلېند غوندې واړو هېوادونو دپاره وړند دی. خو دې خیال په راتلونکو وختونو کې یوه جنجالنه بنه خپله کړه.

د کانګرې ګډون والو د جان لاک د لیکني - سرکار دوه ژمني – په رڼا کې د سرکار د بېلو بېلو څانګو تر منځه د اختیاراتو وېش په بابله قانون سازه اداره ، عد لیه او انتظامیه اورغول. د اختیاراتو ددې وېش له مخه به هره یو اداره د پاتې دواړو ادارو د اختیاراتو د تجاوز مخ نیوی کوي. هم دغسې دا اداري به په دې باندې هم نظر ساتي چې ددې ادارو کوم وګړی زیات اختیارات تر لاسه نه کړي. په اریزه توګه د اختیاراتو د وېش دا خیال د لرغونه روم نه اغستی شوی و. د جان لاک نه سربېره د فرانس رښانده بارن چارلس ۱۷۵۵-۱۶۸۹ هم دا الواک وړاندې کړی و.

د آیین سازو په دماغو باندې د امن و امان او بغاوت مسله هم سپره وه او ددې د مخنیوي دپاره هم کوټلي ګامونه پورتا کول اړین و. د آیین له مخه مرکزي سرکار تا د پوځ د سمبالولو واک - اختیار ورکړی شو چې د اړتیا په وخت به ریاستونو تا لیږلی شي. مرکز تا دا اختیار هم ورکړی شو چې بې له څه وجې ښودلو څوک بندي کولی شي.

د نوي آیین له مخه مرکزی سرکار تا بې له ریاستونو د منظوری نه د ګڼو اقداماتو کولو اختیار ورکړی شو. مرکز د ریاستونو نه د جنګ او ژمنو – معاهدو کولو اختیار واغستو. دغسې مرکز تا د سرکاري ځمکو خرڅولو اختیار هم ورکړی شو او دا چي مرکزي سپریم کورت به د ریاستونو د سپریم کورت د پاسه اداره وي.

نوي آیین د ریاستونو نه د ګټي وټي، د دولت د وېش او مالیياتي اختیارات واغستل. د پور ورکولو او اغستو د دوې رغوني اختیار د ریاستونو نه هم واغستی شو. اوس ریاستونه نشي کولی چي کرنسي جوړه کړي، مالیياتي بل پاس کړي او یا څه تړون لاس لیک کړي. د آیین له مخه مرکز تا د تجارتي مفاداتو او د ازاد تجارت د پراختیا او پرمختګ دپاره د ګامونو پورتا کولو دپاره اوویلی شو.

د ډېرو آیین سازو دا خیال و چې د رای ریښته یا حق د انګلستان غوندې یواځې د جایداد خاوندانو تا ورکول پکار دي. د دویی دا خیال و که د ووټ ریښته ټولیزه غریبو خلکو تا ورکړی شي نو امکان لري چې دې سره د امن و امان مسلې راپېښي شي. د جایدادونو مالکان بېدار او هوښیار وي او بې وزله خلک لاپروا او نوو نوو تجربو کولو تا لېواله وي ځکه چې د څه بېلات یره ورسره نه وي. خو دا خبره ریاستونو تا پرېخودې شوه چې په سیاست کې د برخې اغستو دپاره یو وګړي سره څومره جایداد پکار دی.

بې جایداده سپن پوستو، ښځو او غلامانو تا د رای حق ور نه کړی شو. د خپلواکی په اعلامیه کې د انسان د ازادی او برابری کومه خبره شوې وه هغه اوس هم د کانګرې د ګډون والو په ماز غو کې وه خو هغوی په دې ګروهه و چې د

وړتیاو یا صلاحییتونو له مخه ټول انسانان یو برابر نه وي. ددې برابري مانا دا وه چې ټول انسانان د خدای او قانون په نظر کې یو برابر دي. د ځني اوس هم دا خیال و چې سرې د ښځې نه او سپین د تور نه لوړ بامه دی.

د آیین منښت

د آیین د منلو او نه منلو سکالوه د ټولو ریاستو په لارو کوڅو، ناستو، غونډو، خبرپاڼو او ورځپاڼو کې خوره شوه. د آیین منښتو تا به یې فېډرلسټ ویېلو. انتي فېډرلستو دا سوال راپورته کړو چې د ریاستونو استازو په آیین سازه کانګره کې له خپلو اختیاراتو بلوساک – تجاوز کړی دی او د کنفېډرېسن اختیارات یې فېډرېسن تا ورکړي دي. دا پلېوټ یې هم اوکړو چې د کانګرې ګډون وال د شتمنو کورنو خلک دي او دغسې خپلو مفاداتو یا ښېګړو تا یې لار پرانسته. ځني پکې دا نیوکه هم اوکړه چې د ریاستونو پر ځای مرکز تا زیات اختیارات ورکړی شول. دا خبره پکې هم اوشوه چې د مرکز دپاره د دومره پراخه هېواد سمبالښت ممکن نه دي. او دې انتي فېډرلستو دا غټه خبره هم په ګوته کړه چې په نوي آیین کې د ربښتو د بل یادونه هم نه ده شوې.

فېډرلستان راپورته شول او خلک یې په دې اماده کړل که چرې دا آیین اونه منلی شي نو ملک به د لوی اړي ګړي سره مخامخ شي. دویی دا شکایت یا پلېوټ اوکړو چې د ریاستونو ځای مشران لنډ لیدي او د ریاستونو د خلکو د اغېزې لاندې دي. الېګزاندر هملټن، جیمز مادا‌سن او جان جی په ورځپاڼو کې پنځه اتیا مضامین اولیکل چې وروستو کتابي بڼه ورکړی شوه، دي فېډرلسټ.

فېډرلستانو بری اوموندو او اوس ریاستونو له د آیین منلو دپاره رای ورکول و. د ۲۱ جون ۱۷۸۸ نه تر ۲۶ جون ۱۷۸۸ پورې ټولو ریاستونو آیین اومنلو خو جنوبي کېرولینا او د روهډ ټاپو څه رای ور نه کړه.

د ریاستونو استازي په پلازمینه نیویارک کې راغونډ شول. د دوه کوریزه پارلیمان د دواړو کورونو کورم پوره کړی شو او د صدارت دپاره رای ورکړی شوه. په ۶ اپریل ۱۷۸۹ جارج واشنګټن تا یوکم اویا رای ورکړې شوې او دغسې واشنګټن یوون سره د یو-ایس-ای صدر اوټاکلی شو. په ۳۰ اپریل ۱۷۸۹ جارج واشنګټن پارلیمان تا په خپله وړومبی وېنا کې په آیین کې د حقوقو – ربښتو د بل د شاملولو غوښتنه اوکړه.

د ربښتو بل او ترمیم

۲۵ ستمبر ۱۷۸۹ د متحده ایالاتو د کانګرس وړومبی غونډه اوشوه. په دې ناسته کې د ربښتو بل وړاندې کړی شو او د ریاستونو نه ددې بل د منلو غوښتنه اوشوه.

د کانګرس په دې اولنی ناسته کې د روښانده تهامس جېفرسن په ریاست ورجینیا کې د اینګلیکن چرچ یو ستره ستونزه رامینځته شوه. د ورجینیا ریاست به هاغه تبلیغیان بندي کول چا چې به د ریاست د اجازت نه بغېر تبلیغ کولو. جیفرسن سره ددې چې د بنسټګری سخت خلاف و خو بیا هم دویی تا د تبلیغ کولو اجازت ورکولو باندې راضي شو. دا ډېره پېچلې او جنجالنه ستونزه وه او هواری یې اړین و. په دې سکالو یا موضوع باندې د تهامس جېفرسن، پټرک هنري او نورو انقلابیانو تر مینځه توده بحثونه اوشول او اخر دا مسله د روښانده تهامس جېفرسن د اندونو په رڼا کې اومنلې شوه. په دې مسله باندې د ریاستونو او مرکز ترمینځه څه لږ ډېر تېروبېر پاتې شو خو دا فېصله اوشو چې د کانګرس په راتلونکې ناسته کې به په دې باندې نور غور کولی شي.

د کانګرس ددې غونډې په ناسته کې لاندیني ترامیم اوشو:

۱.....کانګرس به د مزهب په بابله د هیڅ ډول قانون سازي نه کوي او نه به په تبلیغ څه پابندي لګوي. نه به څوک د وېنا کولو بې برخي کوي او نه به په پریس باندي څه بندېز لګوي. د خلکو په پرامن غونډه به څه بندېز نه وي او هرچاتا دا حق حاصل دی چې د خپلو زیانو په بابله د سرکار نه پوښتنه اوکي.

۲.....د ریاست د دفاغ او ساتنې دپاره منظم پوځ اړین دی او ځان سره وسله ساتل د هروګړي رښته ده.

۳.....هیڅ یو سرتیری دا رښته نه لري چې د امن په وخت د چا کور کې مېشته اوکي او نه د جنګ په دوران کې د چا کور کې پاتې شي ماسوای چې څه قانون واي.

۴.....خلک د خپلو ځانونو، مالونو، کورونو او لاسوندونو بغېر د څه وړ لامله د نه لټولو او نیولو رښته لري، او د نیولو حکم دپاره پیاوړي زبات اړین دی او د هاغه چا او هاغه ځای نومونه اړینه ده.

۵.....دهیچا نه به د هغه د دولت په بابله پوښتنه نشي کولی، هله که څه سنګین جرم یې مل نه وي، او یا که چرې عدالت داسي اوغواړي، که چرې د پوځ سره اړه نه لري، کله چې نوکري کوي او د جنګ په حالت کې وي او یا د خلکو ژوند د غوشک سره مخامخ وي: نه به څوک د یو جرم په بدل کې دوه واري ددا سي حالاتو سره مخامخ کولی شي چې د هغې نه د هغه ژوند یا د بدن یوه برخه اغېزمنه کېږي او نه به څوک دې تا اړباسل وي چې د خپل ځان خلاف ګواهي اوکي او نه به د ژوند، ازادی او جایداد نه بې برخي کولی شي بې د څه لازمي قانوني عمل نه او نه به ولسي جایداد د سرکار دپاره بغېر د مناسبې معاوضې اغستلی کېږي.

۶.....په ټولو فوجداري مقد مو کې هر سړی د چاخ او ښکاره ټرایل حق لري او دا ټرایل به هاغه سیمه کې کېږي چرته چې جرم شوی وي.ملزم به د جرم د نوعیت نه خبرولی شي. د ټرایل پر وخت به د ملزم د جرم زباتولو دپاره ګواهان تېرولی شي او ملزم هم دا حق لري چې په خپله دفاع کې ګواهان او وکیل پېښ کړي.

۷.....په کومو دیواني مقد مونو کې چې د نانډریز – متنازعه جایداد ملکیت د شلو ډالرو نه زیات وي، ددې ټرایل به جوري یا لاندې عدالتونه کوي او که د جوري پرېکړه نیمګړې وي نو برا عدالتونه به پرې غور کوي.

۸.....د سېوا ضمانت (زرضمانت)، سېوا جرماني او سېوا سزا به هرګز اجازت نه وي.

۹.....کوم حقوق چې په آیین کې بیان شوي دي، د انکار وړ نه دي او نه به پکې د خلکو د مرضی خلاف رد و بدل کولی شي.

۱۰.....د آیین له مخه کوم اختیارات چې مرکز تا نه دي ورکړی شوې او نه ریاستونو تا د ورکولو مخه نیولې شوې ده، داسې اختیارات به د مزکز سره وي او یا د خلکو سره.

په آیین کې د رښتو د بل شاملولو سره جنوبي کېرولینا د مرکزي آیین باوری اوکړو. نیو جرسي په ۲۰ نومبر ۱۷۸۹ آیین لاس لیک کړو او دغسې ټولو ریاستونو سره د روهد ټاپو د آیین منښت اوکړو.

****

اخځ

مېکرو رپورت

ورلډ هسټري

Download from; aghalibrary.com